

Војислав Горановић

Београд, Народна библиотека Србије

УДК 027:271.222(497.11)(234.425.21)-523.6

БИБЛИОТЕКА МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА

У манастиру Хиландару чувају се 1.150 рукописа, (1076 на папиру и 74 на пергаменту) 383 хрисовуље и повеље (182 на папиру и 201 на пергаменту), 76 примерака старе штампане књиге и 6 инкунабула, 4.518 примерака старе књиге, као и преко 40.000 књига, часописа и новина од XVIII-XX века. Народна библиотека Србије је од 1971. године присутна у Хиландару и једна је од првих институција културе Републике Србије која је почела рад на сакупљању, обради, заштити и презентовању писаног блага манастира Хиландар. Тих година започето је прикупљање књига по келијама и параклисима манастира како би се објединиле, обрадиле и заштитиле рукописне и старе штампане књиге, као и повеље, албуми, хрисовуље, часописи, новине итд.

Др Димитрије Богдановић, као први руководилац пројекта, са сарадницима је обрадио и средио рукописну књигу. Народна библиотека Србије и Српска академија наука и уметности објављују 1978. године Каталог ћирилских рукописа (са албумом) манастира Хиландара, аутора др Димитрија Богдановића, чији је саставни део Каталог старе штампане књиге (инкунабула) манастира Хиландара, аутора др Дејана Медаковића. Народна библиотека Србије 1971. године почиње са инвентарисањем, обрадом и смештајем књига у библиотеци манастира Хиландара. Године 1973. комплетна библиотека (рукописне и старе штампане књиге) смештена је у новосаграђену ризницу. Наставак рада чинило је сређивање, формирање и обрада библиотеке нове књиге од XVIII-XX века. Руководилац пројекта мр Миодраг Живанов са сарадницима (Александар Маринковић, Драго Никчевић, Радисав Цајић, Живко Дробац, Лазар Чурчић, Милен Николић, Јанко Радовановић, Драган Јовановић, Ратко Марковић и

Војислав Горановић) радио је на тим пословима, и 1989. године Народна библиотека Србије објављује Каталог књига на српскохрватском језику од XVIII-XX века.

Бринући о целокупном фонду рукописне, старе штампане и нове књиге Народна библиотека Србије и даље се ангажује у Хиландару радећи неколико пројеката и програма. Објављују се фототипска издања појединих рукописа, израђују каталози, снимају рукописи, обрађују књиге. Тако се 1980. године појављује фототипско издање Хиландарског медицинског кодекса № 517, 1985. Карејски типик и, 1995. године, Хиландарски типик.

Од 1995. године на плану обраде књиге посебна пажња је посвећена привођењу крају обраде старе штампане књиге и припремама за пресељење у нове, наменски прављене просторије за нову књигу (XVIII-XX века). У декади пред обележавање осамстогодишњице Хиландара програми рада за сваку годину су договорани и утврђивани са манастирским братством. Библиотека нове књиге била је смештена у северни део манастира, у једној овећој келији где су услови за смештај, рад, чување и коришћење били крајње лоши, а фондови библиотеке буквално само магационирани и недоступни за било какав рад и коришћење. Адаптацијом јужног дела манастира, библиотека нове књиге добила је нове просторије површине око 150 м².

У 1996. години набављене су у Мађарској од манастирских средстава металне полице за књиге од око 700 метара дужних. Исте године, у јесен, полице су монтиране и просторије су припремљене за пријем књига.

У мају и јуну 1997. године скипа Народне библиотеке Србије преселила је у нове просторије Библиотеку нове књиге манастира Хиландара. Библиотека је смештена у отворене полице, сређена и може се користити.

У 1998. години инсталиран је **БИБЛИО** програм за обраду монографских публикација који се користи у једном броју матичних и других библиотека у Југославији. Тако сада манастирска библиотека може увести компјутерску обраду публикација.

Стручњаци библиотеке су заостатке у обради (старе штампане књиге, приновљене, а несређене публикације од 1986. године) ажурирали, обрадили и учинили доступним за коришћење.

У 1999. години обављени су послови ажурирања лисних каталога и довршавања обраде периодике. Тако библиотека располаже лисним каталозима монографских и периодичних публикација за све публикације, осим за књиге и периодике на грчком језику (требало је да монаси ураде део посла, али још увек нису). Библиотека располаже са преко 40.000 књига, часописа, новина и другог библиотечког материјала. Манастирска библиотека има лисне каталоге за српску, руску, бугарску, немачку, француску, латинску, румунску и енглеску књигу.

Књиге су сређене по принципу *numerus curens*. Такође има и лисни каталог периодике.

У 2000. години указала се потреба да се рукописне и старе штампане књиге које су биле смештене у ризници дислоцирају, због грађевинских радова на ризници. Наиме, већ се дуже време тражи могућност да се ризница оспособи за оптимално чување рукописних књига, икона, повеља и других предмета. Велике температурне разлике, влажност и слично, условили су да ризница мора бити преуређена и климатизована. У периоду од 26. марта до 20. априла 2000. године дислоцирали смо 1.150 рукописних књига на папиру и пергаменту, 82 инкунабуле, 4.518 примерака старе штампане књиге, 35 свитака, 40 јеванђеља и 25 албума са повељама. Такође смо организовали и преселили иконе (са колегама из Народног музеја) и архивску грађу (са колегама из Архива Србије).

Цео посао у вези са сређивањем, преношењем, монтирањем полица, као и обрадом и формирањем библиотеке у новим просторијама, водио је Војислав Горановић. Стручњаци Народне библиотеке Србије који су у протеклом периоду обрадили фондове, израдили каталог и радили послове од монтирања полица и физичког пресељења до оних најстручнијих су: Ратко Марковић, Радоман Станковић, Зоран Гајић, Љубомир Бранковић, Славен Попара, Жељко Макић, Јанко Јанковић, Звонко Ратковић и Димитар Еленков.

Други део активности и рада стручњака Народне библиотеке Србије у Хиландару чине археографска истраживања, снимање и описи ћирилских рукописа, истраживање водених знакова и обрада старе књиге. У протеклом периоду стручњаци из Археографског одељења снимали су велики број рукописа (скоро цео фонд). Остало је да се поново сниме (зато што су у међувремену пропали снимци и досними 3.770 листова, осам повеља и 2.776 листова старе штампане књиге. Започето је истраживање водених знакова и урађена рукописна књига XIV века. Остало је да се обраде књиге из XV и XVI века, како би и овај сегмент био заокружен и урађен.

Обрада старе књиге коју су заједно радили стручњаци Археографског и Библиографског одељења приводи се крају. Од 4.518 примерака остало је да се обради 300-400 наслова, упореде листићи и припреми каталог. Библиографска истраживања и описи публикација рађени су у континуитету за потребе *Српске ретроспективне библиотеграфије – књиге*. Стручњаци овог одељења то раде перманентно. Посебна пажња посвећена је обради периодике у склопу припрема за штампу *Српске ретроспективне библиотеграфије-часописи и новине*. Трећи део се односи на конзервацију и заштиту писаног блага манастира Хиландара. Фонд манастирске библиотеке прегледао је током осамдесетих година инж. Зоран Пекић, конзерватор-саветник Народне библиотеке Србије, и сачинио „Извештај о стању књижног фонда са предлогом мера“. Извештај и предлог мера су 1990.

године прихваћени прво на Савету за заштиту културних добара манастира Хиландара у Републичком заводу за заштиту споменика културе, а затим и у Републичкој заједници културе. Пројекат носи наслов: „Концепција рада конзерваторске лабораторије за конзервацију рукописних, старих штампаних књига, инкунабула, повеља и графика у манастиру Хиландару“. По овом пројекту ради се континуирано од 1989. године. Извршилац радова и координатор акција је Народна библиотека Србије, а у пројекат су укључени и конзерватори и рестауратори папира Библиотеке Матице српске из Новог Сада, Архива Србије и Историјског архива Београда.

Стање рукописне књиге на почетку рада

	Папир	Пергамент
I група	338 књига, 31%	I група 31 књига, 52%
II група	345 књига, 32%	II група 17 књига, 28%
III група	298 књига, 28%	III група 11 књига, 18%
IV група	95 књига, 9%	IV група 1 књига, 2%

У I групи су књиге којима је неопходна хитна конзерваторска интервенција, у II групи су књиге којима је неопходна конзервација, али није ургентна, у III групи су књиге којима је потребан мањи конзерваторски захват и у IV групи су књиге у добром стању.

Стање хрисовуља и повеља

	Папир	Пергамент
I група	136 повеља, 75%	I група 96 повеља, 47%
II група	6 повеља, 3%	II група 67 повеља, 36%
III група	7 повеља, 4%	III група 40 повеља, 20%
IV група	33 повеље, 18%	IV група 1 повеља

Укупно 182 повеље на папиру и 201 повеља на пергаменту.

На 88% рукописних књига, 80% повеља на папиру и 99% повеља на пергаменту неопходна је конзерваторска интервенција, а од тога на 31% рукописних књига на папиру и 52% на пергаменту – она је хитна.

Током деведесетих година формирала се конзерваторска лабораторија у манастиру која ни до данас није добила своје сталне просторије, нити је опремљена за најсложеније конзерваторске интервенције материјала из I приоритетне групе. До сада је конзерваторска лабораторија променила пет просторија у манастиру па се надам да ће у скорије време добити сталне просторије,

највероватније у источном делу. Такође и да ће бити опремљена свим неопходним апаратима наведеним у усвојеном пројекту конзервације.

Од 1989. године започет је рад на конзервацији књига. Рађена је III приоритетна група рукописних књига на папиру и I приоритетна група повеља на папиру. Рађен је материјал чију су конзервацију омогућавали услови у конзерваторској радионици.

До 2001. године урађена је конзервација 226 рукописа из III приоритетне групе, конзервација 51 повеље из I приоритетне групе, конзервација 42 јеванђеља са металним оковима из 18. и 19. века, неутрализација 106 рукописа писаних киселим мастилом. Такође, превезане су 144 књиге библиотеке 20. века.

У процентима изражено, урађено је 21% рукописних књига и 28% повеља на папиру.

Проблеми који се тичу формирања конзерваторске лабораторије у манастиру Хиландару везани су за простор и опрему.

Да би се радиле најоштећеније књиге из I приоритетне групе, књиге и повеље писане на пергаменту, неопходно је што скорије одредити простор за конзерваторску лабораторију у манастиру и опремити га апаратима наведеним у усвојеном пројекту.

Осамдесетих година прошлог века на иницијативу тадашњег епитропа о. Хризостома и г. Милорада Пантића (графичара у Народној библиотеци Србије) одређено је, преко Српске академије наука и уметности, да Народна библиотека Србије води пројекат „Светогорска графика“.

Године 1984. започињу припрема, отискивање и штампање затечених графичких плоча у манастирском поседу. Познато је да је још 1952. године др Светозар Радојчић скренуо пажњу на постојање истих и препоручио њихово штампање. Намера је била да светогорски манастири отворе своје библиотеке како би се дошло до рукописа, повеља и сличних предмета значајних за српску културу. Графичари Велимир Михаиловић и Никола Меанџија су 1990. године одштампали Хиландарску графику. Касније су одштампане графичке плоче манастира Ватопед, Симонопетар и келије св. Илије. Сазнало се да у светогорским манастирима има више стотина (необрађених) докумената, рукописа и повеља српске провенијенције. Траже се могућности да се они истраже и сниме.

Резиме

У раду се говори о вишедеценијском ангажовању Народне библиотеке Србије у Хиландару. Учињено је много на заштити, обради и смештају културних добара. Дobar део књижног фонда, путем каталога, постао је доступан широј културној јавности. Хиландарска графика је угледала светло дана. Конзервиран је велики број рукописа, повеља и јеванђеља. Библиотека манастира Хиландара је добила нове просторије, што са аспекта чувања и коришћења књижног фонда много значи.

Војислав Горановић
Библиотека манастира Хиландара

Резюме

В труде речь идет о долголетнем ангажменте Народной библиотеки Сербии в Хиландаре. Сделано много на защите, обработке и помещении культурного блага. Большая часть книжного фонда путем каталогов стала доступной широкой культурной общественности. Хиландарская графика увидела свет дня. Консервировано большое число рукописей, грамот и евангелий. Библиотека монастыря Хиландара получила новые помещения, что с аспекта хранения и использования книжного фонда имеет большое значение.

Vojislav Goranović
The Library of the Monastery Chilandar

Summary

In the Paper, the author is mentioning the Engagement of the National Library of Serbia in the life and work of Chilandar, during the several past decenies. A lot has been done for/on the Conservation, Treatment and Arrangement of the Cultural Heritage. A great part of the Library Holdings has become accessible to a large cultural Public through catalogues. The Graphics from Chilandar appear to the daylight. A huge number of Manuscripts have been conserved, among other the Charter and the Gospel. The Library of the Monastery Chilandar obtained some new rooms, that is very important from the aspect of Preservation and Usage of the Library Holdings.